

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ РЕГІОНУ

С. Яців, к. е. н., в. о. доцента

Львівський національний аграрний університет

Яців С. Перспективи розвитку м'ясного скотарства в сільськогосподарських підприємствах регіону

У статті відображені результати дослідження стану та тенденцій розвитку м'ясного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Визначені умови, необхідні для досягнення прибутковості галузі. Зроблені висновки щодо перспективного місця галузі в діяльності сільськогосподарських підприємств регіону.

Ключові слова: м'ясне скотарство, ефективність, сільськогосподарські підприємства, м'ясні ресурси.

Yatsiv S. Prospects for development of meat cattle-breeding in the agricultural enterprises of region

The results of studying the condition and development trend of meat cattle-breeding in agricultural enterprise of Lviv region are presented in the article. The conditions necessary to achieve the branch profitability are identified. The conclusions with regard to long-term place of meat cattle-breeding in agricultural enterprises of region are drawn.

Key words: meat cattle-breeding, efficiency, agricultural enterprises, meat resources.

Яцив С. Перспективы развития мясного скотоводства в сельскохозяйственных предприятиях региона

В статье представлены результаты исследования состояния и тенденций развития мясного скотоводства в сельскохозяйственных предприятиях Львовской области. Определены условия, необходимые для достижения прибыльности отрасли. Сделаны выводы относительно перспективного места отрасли в деятельности сельскохозяйственных предприятий региона.

Ключевые слова: мясное скотоводство, эффективность, сельскохозяйственные предприятия, мясные ресурсы.

Постановка проблеми. Необхідною умовою успішного функціонування сільськогосподарських підприємств є раціональне поєднання рослинницьких і тваринницьких галузей. Серед останніх виділимо скотарство, розвиток якого дає змогу сформувати насичену травами сівозміну, воно є джерелом органіки для тваринництва, дозволяє тим самим підвищити ефективність використання земельних ресурсів, не допускаючи зниження їх родючості. М'ясне скотарство відіграє важливу роль у формуванні балансу м'ясних ресурсів.

Господарське використання великої рогатої худоби є важливим елементом системи аграрного виробництва в усіх регіонах України. Та особливо рекомендоване воно для Західної України, у тому числі Львівської області [1, с. 16; 2, с. 373], для якої харак-

терна висока частка сінокосів і пасовищ у структурі сільськогосподарських угідь, а відносно низька якість ґрунтів у більшості районів ускладнює організацію високоефективного землеробства.

Однак саме скотарство залишається найпроблемнішою з основних тваринницьких галузей у сільськогосподарських підприємствах області. Якщо в молочному скотарстві має місце певна стабілізація, з'явилися підстави для обережного оптимізму, то м'ясне скотарство продовжує деградувати. Визначення перспектив його розвитку в сільськогосподарських підприємствах з урахуванням регіональної специфіки зберігає високу актуальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку м'ясного скотарства як галузі та складової частини м'ясопро-

дуктового підкомплексу досліджуються багатьма українськими економістами. Варто виділити науковий доробок П.С. Березівського, В.І. Бойка, М.В. Зубця, М.В. Калінчика, В.Я. Месель-Веселяка, О.В. Мазуренко, Я.М. Надворняк, П.Р. Пуцентейла та інших авторів. Ними визначені основні причини кризового стану м'ясного скотарства, серед яких збитковість виробництва через цінову неврегульованість [3, с. 93], відсутність практичного досвіду в процесі ринкових трансформацій сільського господарства [2, с. 373], високий рівень трудомісткості й капіталомісткості галузі, що знижує її інвестиційну привабливість [1, с. 20]. Окреслені й концептуальні засади розвитку галузі, пов'язані зі спеціалізацією й концентрацією виробництва, розвитком племінної бази, використанням ресурсоощадних технологій [3, с. 96; 4, с. 17], удосконаленням системи державної підтримки галузі, створенням гнучких інтеграційних зв'язків сільськогосподарських товаровиробників з переробними, обслуговуючими, торговельними та іншими організаціями [2, с. 375].

Водночас невирішеність і складність піднятих питань зумовлює необхідність подальших досліджень, за результатами яких розроблятимуться заходи з відродження м'ясного скотарства. Ці дослідження повинні

враховувати регіональні особливості, зміни в ринковій кон'юнктурі та інституційному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Основними ознаками кризи в м'ясному скотарстві є зменшення поголів'я великої рогатої худоби та обсягів виробництва яловичини. Доволі високі його темпи характерні для господарств населення, де сьогодні сконцентрована основна частина виробничого потенціалу скотарства. Відтак спростовується припущення щодо можливого задоволення суспільних потреб у продукції галузі за рахунок особистих селянських господарств. За твердженням П.С. Березівського, "з обставин, які вказують на вигідність виробництва продукції в господарствах населення, лише порівняно високу продуктивність худоби можна вважати однозначно позитивною" [1, с. 18]. Саме відродження м'ясного скотарства в підприємствах повинно забезпечити виконання поставлених перед галуззю завдань щодо гарантування продовольчої безпеки країни [3, с. 93].

Відносно висока продуктивність худоби на вирощуванні й відгодівлі не залишається стійкою перевагою господарств населення. Упродовж останніх років відповідні показники зростали й у сільськогосподарських підприємствах Львівської області (див. табл.).

Таблиця

Динаміка основних параметрів м'ясного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області*

Показник	2005 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2011 р. до 2005 р., +/-
Поголів'я ВРХ на кінець року, тис. голів	40,6	27,2	24,2	24,2	- 16,4
Вирощування ВРХ у живій вазі, тис. т	4,0	3,4	2,9	2,9	- 1,1
Реалізація на забій ВРХ у живій вазі, тис. т	3,8	3,7	3,9	6,3	2,5
Рівень рентабельності м'яса ВРХ, %: без урахування дотацій	- 34,9	- 27,5	- 36,4	- 19,1	15,8
з урахуванням дотацій	- 21,8	- 10,0	- 22,5	- 9,4	12,4

* Розраховано за даними джерела [6] та статистичних бюлетенів "Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах" за відповідні роки.

У 2011 році в підприємствах області припинилося скорочення поголів'я великої

рогатої худоби (ВРХ) й обсягів продукції її вирощування. Однак основні параметри га-

лузі свідчать, що про реальне оздоровлення ситуації поки що не йдеться. Зокрема, привертає увагу помітне перевищення обсягів реалізації великої рогатої худоби на забій над обсягами її вирощування.

Незважаючи на деяке зниження показників збитковості, фінансові результати реалізації великої рогатої худоби свідчать про повну відсутність у сільгоспвиробників економічних стимулів розвивати м'ясне скотарство. виправити ситуацію можна було б за рахунок державної фінансової підтримки. Однак останніми роками її обсягів не вистачало для покриття збитків від виробництва яловичини.

Особливо провальним у цьому аспекті виявився 2011 рік, коли план з виділення коштів на дотування з держбюджету галузі тваринництва виявився виконаним лише на 5,3% [5, с. 91]. Сільськогосподарські підприємства Львівської області, що звітують за формою 50-сг, отримали у 2011 році у вигляді державної підтримки за результатами утримання й реалізації великої рогатої худоби майже 5 млн грн, але 81% цієї суми припав на одне підприємство. Тому наведений у таблиці показник рентабельності продукції з урахуванням дотацій не зовсім об'єктивно відображав реальний стан справ.

Дотації матимуть сенс тоді, коли їх отримання супроводжуватиметься створенням відповідних технологічних та організаційних умов для стабільного функціонування тваринницьких ферм. Ці умови для м'ясного скотарства, як свідчать дослідження, є досить жорсткими.

У наукових публікаціях обґрунтовується теза, що розмір ферми з вирощування великої рогатої худоби повинен становити 2-3 тис. голів, оптимальний (для комплексів) – до 6 тис. голів [3, с. 96; 7, с. 138]. Однак такі параметри для сільськогосподарських підприємств Львівської області є надто великими. Здебільшого підприємства, які мають для цього необхідні земельні ресурси, віддають перевагу вирощуванню зернових і технічних культур, практично повністю ігноруючи тваринництво. Для досягнення прийнятної економічної ефективності слід орієнтуватися насамперед на високу продуктивність тварин.

Використовуючи інформацію за 2011 рік у розрізі окремих сільськогосподарських пі-

дприємств Львівської області, які звітують за формою 50-сг, нами розраховані рівняння регресії, які описують залежність виробничої собівартості 1 ц приросту великої рогатої худоби (V_x) від середньодобового приросту тварин (x). У господарствах із середньоріч-

ним поголів'ям великої рогатої худоби на вирощуванні і відгодівлі від 20 до 100 голів ця залежність описується формулою

$$V_x = 3195 - 1,8283x. \quad (1)$$

За сукупністю підприємств, у яких зазначене поголів'я перевищує 100 голів (одне господарство було виракуване як нетипове), найточніше відповідний зв'язок описує степенева функція

$$V_x = 152122x^{-0,7349}. \quad (2)$$

На основі формул (1) і (2) визначений рівень продуктивності тварин, який забезпечував беззбитковість м'ясного скотарства. У розрахунках прийнято, що повна собівартість реалізованої продукції є на 6,3% вищою за виробничу собівартість (фактичні середні дані). Ціна реалізації 1 ц великої рогатої худоби всіма підприємствами Львівської області з урахуванням дотацій становила 1311,33 грн [8, с. 84]. Тоді виробнича собівартість 1 ц приросту, необхідна для досягнення нульової рентабельності, не повинна перевищувати 1233,61 грн.

Встановлено, що для досягнення беззбитковості виробництва яловичини у підприємствах з поголів'ям тварин на вирощуванні й відгодівлі від 20 до 100 голів середньодобовий приріст повинен був становити принаймні 550 г, з поголів'ям понад 100 голів – 698 г. Привертає увагу відсутність позитивного впливу концентрації виробництва на формування собівартості приросту великої рогатої худоби. Дослідження показали, що в групі підприємств, які утримували від 20 до 100 голів тварин на вирощуванні й відгодівлі, обсяг реалізації худоби в 4,4 раза перевищував обсяг виробництва приросту в живій вазі. Переважно ці підприємства здійснювали масовий розпродаж великої рогатої худоби, не приділяючи належної уваги технологіям виробничого процесу, економлячи на його фінансуванні.

Отже, певні перспективи для подальшого існування мали ті ферми, де утримувалося не менше 100 голів худоби на вирощуванні й

відгодівлі. Для досягнення беззбитковості виробництва яловичини середньодобовий приріст великої рогатої худоби в цих підприємствах повинен був становити не менше 700 г. Це доволі високий рівень продуктивності, якого у 2011 році в області досягли лише 16 підприємств (9,8% від загальної кількості). Якби за рахунок державних дотацій середній дохід від продажу 1 ц великої рогатої худоби в живій вазі становив 1500 грн, для уникнення збитків слід було б забезпечити середньодобовий приріст на рівні 581 г.

Держава демонструє готовність надавати фінансову підтримку виробникам яловичини. Свідченням цього є широкомасштабне дотування у 2012 році утримання телят у господарствах населення. Позитивним для виробників сигналом є й доволі високі темпи зростання закупівельних цін на велику рогату худобу. Зокрема, у 2011 році порівняно з попереднім середня ціна реалізації сільськогосподарськими підприємствами Львівської області 1 ц великої рогатої худоби в живій вазі зросла на 38,3%, тоді як свиней – лише на 9,4, птиці – 7,1, молока – 8,5, зерна – на 19,5% [8].

Процеси, що відбуваються в молочному скотарстві країни, зумовлюють високий попит на корів та нетелей. Тому для сільськогосподарських підприємств, принаймні окремих із них, перспективним є вирощування племінних тварин. Середня ціна їх продажу у Львівській області у 2011 році становила 1727,25 грн/ц, тобто значно перевищувала ціну продажу худоби на забій. Такий напрям розвитку скотарства підтримувався державою в попередні роки спеціальними цільовими дотаціями.

Доволі високі темпи зростання закупівельних цін на велику рогату худобу та наявність певної державної підтримки (фактичної й задекларованої) є позитивними обставинами, що сприяють розвитку м'ясного скотарства. Однак визначальним залишається вплив негативних обставин, зокрема вже згадувана висока капіталомісткість галузі, яка в умовах низької економічної ефективності виробництва робить її непривабливою для інвестування.

Варто також звернути увагу на загрози, пов'язані із зовнішньоекономічними операціями. У 2010 та 2011 роках в Україні в балансі яловичини обсяг імпорту становив 5,4% від обсягу ресурсів за мізерних обсягів

експорту [9, с. 34]. Вітчизняним аграріям важко конкурувати з фермерами Австралії, США, Аргентини, Бразилії, низки інших країн, які мають змогу цілорічно утримувати худобу на природних пасовищах, суттєво здешевлюючи тим самим виробництво.

На перспективи розвитку м'ясного скотарства впливають і зміни в поведінці споживачів. Рівень споживання м'яса на одну особу в Україні збільшився з 39,1 кг у 2005 році до 51,2 кг у 2011 році, або майже на третину. Однак споживання яловичини при цьому зменшилося з 11,7 до 9,1 кг, а її частка в м'ясному наборі українців – з 29,9 до 17,7%. Тиск товарів-замінників (у даному випадку інших видів м'яса) суттєво позначається на кон'юктурі вітчизняного ринку яловичини. Конкурентні позиції цього продукту зміцняться лише в разі його відносного здешевлення та забезпечення високої якості. Значною мірою на їх формування впливатимуть дії переробних підприємств.

Вважаємо, на близьку й середньовіддалену перспективу не варто розраховувати на стрімке нарощування поголів'я великої рогатої худоби та обсягів виробництва яловичини в сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Успіхом буде вже припинення спаду та переломлення негативних процесів. Стан м'ясного скотарства значною мірою залежатиме від тенденцій у молочному скотарстві. Лише окремі підприємства спеціалізуватимуться на м'ясному скотарстві, утримуючи до тисячі чи навіть більше тварин на вирощуванні й відгодівлі. Кількість таких підприємств та формування їх ресурсного потенціалу залежатимуть від реалізації державних програм, спрямованих на відродження скотарства в країні.

Висновки. У більшості сільськогосподарських підприємств Львівської області, які утримують велику рогату худобу, м'ясне скотарство матиме характер доповнювальної галузі при молочному скотарстві, виконуючи насамперед функцію поповнення стада ремонтним молодняком. Високий рівень рентабельності молока дозволить цим підприємствам миритися з певними збитками від виробництва яловичини, якщо вони не будуть надто великими. Подолання збитковості цього виробництва вимагає підвищення середньодобових приростів великої рогатої худоби принаймні до 600 г та продовження й удо-

сконалення практики державної підтримки галузі.

Поява нових великих відгодівельних ферм у регіоні можлива в разі реалізації інвести-

ційних проектів, реальні передумови для здійснення яких сьогодні не простежуються.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Березівський П. С. Відродження галузі скотарства у сільськогосподарських підприємствах Львівської області: оцінка, проблеми, прогнози / П. С. Березівський // *Економіка АПК*. – 2010. – № 2. – С. 15-20.
2. Пуцентейло П. Р. Конкурентоспроможність м'ясного скотарства України: теорія і практика : монографія / П. Р. Пуцентейло. – Тернопіль : Екон. думка ; ТНЕУ, 2011. – 420 с.
3. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери : наук. доп. / за заг. ред. акад. П. Т. Саблука. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 342 с.
4. Мазуренко О. В. Тенденції розвитку тваринництва в Україні / О. В. Мазуренко // *Економіка АПК*. – 2011. – № 8. – С. 16-21.
5. Базисний моніторинг : Аналіз використання бюджету за 2011 рік / [Щербина І. Ф., Рудик А. Ю., Зубенко В. В. та ін.] ; ІБСЕД, Проект “Зміцнення місцевої фінансової ініціативи”, USAID. – К. : Нора-Друк, 2012. – 96 с.
6. Тваринництво України : стат. зб. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К., 2012. – 211 с. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Месель-Веселяк В. Я. Розвиток м'ясопродуктового підкомплексу України / В. Я. Месель-Веселяк, О. В. Мазуренко ; за наук. ред. П. Т. Саблука. – К. : [б. в.], 2004. – 198 с.
8. Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами : стат. бюл. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К. : [б. в.], 2012. – 110 с. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України : стат. зб. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К. : [б. в.], 2012. – 54 с. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

